

УДК 336.226.11:657.1:331.2

DOI: 10.60022/3(6)-29S

Головачко Василь Михайлович

кандидат економічних наук, доцент
доцент кафедри обліку і оподаткування та маркетингу
Мукачівський державний університет, Україна

Holovachko Vasyl

PhD in Economics, Associate Professor
Associate Professor of the Department of Accounting, Taxation and Marketing
Mukachevo State University, Ukraine
ORCID: 0000-0002-5993-0873

Головачко Анастасія Василівна

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності «Медицина»
Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, Україна

Holovachko Anastasiia

Master's Student, Specialty "Medicine"
Danylo Halytsky Lviv National Medical University, Ukraine
ORCID: 0009-0006-9879-9229

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПІЛЬГИ: ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ

Анотація. У статті досліджено ефективність застосування податкової соціальної пільги у системі оподаткування доходів фізичних осіб, нарахування заробітної плати та формування облікової інформації підприємства. Метою статті є обґрунтування обліково-аналітичного підходу до оцінювання реального впливу податкової соціальної пільги на податкове навантаження працівника. Авторський внесок полягає у виокремленні облікового, аналітичного та контрольного контурів її застосування. Наукова новизна полягає в удосконаленні обліково-аналітичного підходу до оцінювання ефективності податкової соціальної пільги шляхом поєднання показників її доступності, суми податкової економії, соціальної результативності та якості внутрішнього податкового контролю. Практичне значення результатів полягає у можливості їх використання бухгалтерами для правильного документування, розрахунку та контролю податкової соціальної пільги.

Ключові слова: податкова соціальна пільга, податок на доходи фізичних осіб, бухгалтерський облік, заробітна плата, податкова економія, аналітична оцінка, податковий контроль.

EFFECTIVENESS OF THE TAX SOCIAL BENEFIT: AN ACCOUNTING AND ANALYTICAL ASSESSMENT

Abstract. The article examines the effectiveness of applying the tax social benefit in the system of personal income taxation, payroll accounting and analytical support for enterprise tax control. The purpose of the article is to substantiate an accounting and analytical approach to assessing the actual impact of the tax social benefit on the tax burden of employees and on the quality of payroll information generated by an enterprise. The author's contribution consists in distinguishing three interconnected dimensions of the tax social benefit mechanism: the accounting dimension, which covers the employee's application, supporting documents, payroll calculation and reflection of tax deductions in accounting registers; the analytical dimension, which makes it possible to determine the amount of tax savings, the accessibility of the benefit and its share in the employee's income; and the control dimension, which is aimed at verifying the legality of its application, preventing double use and reducing tax risks for the employer as a tax agent. The scientific novelty of the study lies in improving the accounting and analytical approach to assessing the effectiveness of the tax social benefit by integrating indicators of its accessibility, tax savings, social effectiveness, and the quality of internal tax control. The article shows that in conditions where the income limit for applying the standard benefit is significantly lower than the minimum monthly wage, its general social accessibility becomes limited. At the

same time, the benefit remains more practically significant for employees working part-time and for taxpayers who have children, because the income threshold increases in proportion to the number of children in cases provided by tax legislation. The practical significance of the results is that the proposed approach can be used by accountants, payroll specialists, internal auditors and tax consultants to organize documentary support, correctly calculate personal income tax, control supporting documents and assess the real economic effect of the benefit. The study concludes that the tax social benefit should be considered not only as a fiscal instrument, but also as an element of payroll tax accounting and an object of analytical assessment and internal tax compliance.

Keywords: *tax social benefit, personal income tax, accounting, wages, tax savings, analytical assessment, social effectiveness, tax control.*

Постановка проблеми. Податкова соціальна пільга є одним із механізмів соціальної спрямованості податку на доходи фізичних осіб, оскільки її застосування дає змогу зменшити базу оподаткування заробітної плати окремих категорій працівників. За економічним змістом така пільга має виконувати компенсаторну функцію, частково знижуючи податкове навантаження на осіб із невисокими доходами, працівників, які утримують дітей, одиноких батьків, осіб з інвалідністю та інші соціально вразливі категорії платників податку. Особливі умови застосування підвищеної податкової соціальної пільги передбачено, зокрема, для одинокої матері або одинокого батька [1; 2]. Водночас фактична ефективність цього інструменту залежить не лише від формального закріплення права на пільгу в податковому законодавстві, а й від співвідношення між її розміром, граничним доходом для застосування, мінімальною заробітною платою та реальним рівнем доходів найманих працівників.

Актуальність дослідження посилюється тим, що податкова соціальна пільга безпосередньо пов'язана з обліком заробітної плати, розрахунком податку на доходи фізичних осіб, документальним підтвердженням права працівника на її застосування та податковою звітністю роботодавця як податкового агента. Для підприємства цей механізм не є виключно соціальною нормою, адже він передбачає конкретні облікові процедури: прийняття заяви працівника, перевірку підтвердних документів, визначення права на пільгу, розрахунок бази оподаткування, утримання податку, відображення розрахунків у бухгалтерському обліку та подання відповідної інформації у податковій звітності.

Проблема полягає в тому, що податкова соціальна пільга часто аналізується переважно з позиції податкового права, тоді як її облікові й аналітичні аспекти залишаються недостатньо систематизованими. На практиці це призводить до формального застосування пільги без оцінки її реального соціального ефекту, доступності для працівників і впливу на податкове навантаження. Особливої уваги потребує ситуація, коли граничний дохід для застосування стандартної пільги є нижчим за мінімальну заробітну плату. За таких умов працівник, який працює повний робочий час і отримує мінімальну заробітну плату, фактично втрачає можливість скористатися базовою податковою соціальною пільгою, що знижує її загальну соціальну результативність.

Тому дослідження ефективності застосування податкової соціальної пільги має здійснюватися комплексно: з урахуванням нормативного механізму, облікового відображення, документального забезпечення, контрольних процедур та аналітичної оцінки її реального впливу на доходи працівників. Такий підхід дозволяє визначити, чи виконує податкова соціальна пільга своє соціальне призначення, а також наскільки ефективно вона інтегрована в систему бухгалтерського обліку та внутрішнього податкового контролю підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання податкового регулювання доходів фізичних осіб, соціальної спрямованості оподаткування та впливу податкових змін на облікову систему підприємств досліджуються у працях українських науковців і фахівців-практиків. У науковій літературі податкова соціальна пільга переважно розглядається як елемент механізму справляння податку на доходи фізичних осіб, що виконує функцію пом'якшення податкового навантаження для окремих категорій платників. Водночас у більшості досліджень основна увага приділяється правовим умовам її застосування, тоді як обліково-аналітичний вимір пільги потребує подальшого поглиблення.

В. М. Головачко, С. Є. Лешаніч та М. М. Шевченко, досліджуючи вплив податкових реформ на економічне зростання та підприємництво, наголошують, що податкова система є не лише фіскальним інструментом, а й чинником, який впливає на поведінку економічних суб'єктів, інвестиційну активність, соціальну стабільність та підприємницьке середовище [3]. Цей підхід є важливим для аналізу податкової соціальної пільги, оскільки її ефективність також не може визначатися лише через формальний розмір пільги або обсяг втрат бюджетних надходжень. Вона має оцінюватися через реальний вплив на доходи працівника, соціальну адресність і практичну доступність.

О. Данілов розглядає податкові зміни в контексті євроінтеграційних процесів України та їхній вплив на бухгалтерський облік [4]. Для теми цього дослідження важливим є висновок про те, що податкові зміни безпосередньо трансформують облікові процедури, аналітичні розрізи та вимоги до достовірності інформації. Податкова соціальна пільга підтверджує цю тезу, оскільки її застосування вимагає від бухгалтерської служби не лише знання норм податкового законодавства, а й належної організації первинного документування, контролю підтвердних документів і коректного відображення розрахунків із працівниками та бюджетом.

Т. Тучак та А. Колокольна пов'язують ефективність оподаткування доходів фізичних осіб із реалізацією принципу соціальної справедливості та обґрунтовують доцільність диференціації податкового навантаження залежно від рівня доходу платника [5]. Їхній підхід дає підстави оцінювати податкову соціальну пільгу як інструмент горизонтальної та вертикальної справедливості: однакові за економічним становищем платники мають нести співмірний податковий тягар, тоді як для низькодохідних груп він повинен бути пом'якшений. У контексті цього дослідження особливо важливо, що формальна наявність пільги не забезпечує справедливості, якщо граничний дохід для її застосування не узгоджений із мінімальною заробітною платою.

І. Мартинюк, досліджуючи фіскальні та соціальні аспекти податку на доходи фізичних осіб, аналізує ефективну ставку оподаткування, порядок надання та фактичне використання податкових соціальних пільг і наголошує на потребі посилення соціальної ролі цього податку [6]. О. Найденко та Д. Нікулін безпосередньо розглядають проблеми податкових пільг з податку на доходи фізичних осіб, фіксують скорочення кількості осіб, які користуються податковою соціальною пільгою та податковою знижкою, і вказують на необхідність узгодження пільгового механізму з мінімальною заробітною платою та цілями податкової політики [7]. Ці напрацювання підтверджують необхідність оцінювати ефективність пільги за показниками доступності, адресності та реальної податкової економії.

Обліковий вимір проблеми розкривають Н. Овсюк та І. Ковбасюк, які наголошують на ролі обліково-аналітичного забезпечення розрахунків з оплати праці як інформаційної основи управління та контролю [8]. К. Гнедіна і П. Нагорний розглядають податковий комплаєнс у системі корпоративного податкового менеджменту як інструмент дотримання законодавства, управління податковими ризиками та забезпечення економічної безпеки підприємства [9]. У застосуванні податкової соціальної пільги ці положення означають необхідність поєднання коректного розрахунку заробітної плати з перевіркою права працівника на пільгу, контролем підтвердних документів, правильністю звітності та запобіганням подвійному застосуванню пільги.

Нормативну основу застосування податкової соціальної пільги формує Податковий кодекс України, зокрема стаття 169, яка визначає право платника на зменшення загального місячного оподаткованого доходу, отриманого від одного роботодавця у вигляді заробітної плати, на суму податкової соціальної пільги [1]. Важливе значення має також Закон України «Про Державний бюджет України на 2026 рік», яким встановлено прожитковий мінімум для працездатних осіб і мінімальну заробітну плату, що є базовими показниками для розрахунку пільги та оцінки її доступності [10].

Обліковий аспект дослідження спирається на Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [11], Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 26 «Виплати працівникам» [12] і Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» [13]. Зазначені нормативні документи визначають загальні засади формування інформації про витрати на оплату праці, виплати працівникам та відображення відповідних сум у системі бухгалтерського обліку. Податкова соціальна пільга не змінює суму нарахованої заробітної плати як витрат підприємства, однак впливає на порядок визначення суми податку на доходи фізичних осіб, що утримується із заробітної плати працівника.

Порядок документального забезпечення права на податкову соціальну пільгу визначається постановою Кабінету Міністрів України № 1227, якою затверджено порядок подання документів для застосування податкової соціальної пільги [14]. Крім того, інформація щодо нарахованих доходів, утриманого податку та інших показників подається роботодавцем у складі податкового розрахунку відповідно до наказу Міністерства фінансів України № 4 [15]. Отже, застосування податкової соціальної пільги має бути розглянуте як процес, що поєднує податкову норму, бухгалтерський розрахунок, кадрово-документальне забезпечення та податкову звітність.

Узагальнення наукових праць і нормативного регулювання свідчить, що соціально-фіскальні, облікові та комплаєнс-аспекти податкової соціальної пільги здебільшого досліджуються відокремлено. Недостатньо розробленою залишається цілісна методика оцінювання її ефективності саме з позиції обліково-аналітичного забезпечення підприємства. Потребують уточнення показники, за допомогою яких можна оцінити реальний вплив пільги на доходи працівників, ступінь її доступності для різних категорій платників, суму податкової економії, якість документального забезпечення та ризики

неправильного застосування. Саме це визначає потребу в подальшому дослідженні.

Метою статті є обґрунтування обліково-аналітичного підходу до оцінювання ефективності застосування податкової соціальної пільги в системі оподаткування доходів фізичних осіб, нарахування заробітної плати та внутрішнього податкового контролю підприємства.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань: розкрити економічний зміст податкової соціальної пільги як інструменту зменшення податкового навантаження; визначити її вплив на облік розрахунків із працівниками та бюджетом; систематизувати документальні умови застосування пільги; запропонувати аналітичні показники оцінювання її ефективності; обґрунтувати контрольні процедури, необхідні для мінімізації податкових ризиків роботодавця.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи пізнання. Метод теоретичного узагальнення застосовано для визначення економічної сутності податкової соціальної пільги та її місця в системі оподаткування доходів фізичних осіб. Метод аналізу і синтезу використано для розкриття взаємозв'язку між податковими нормами, обліком заробітної плати, документальним підтвердженням права на пільгу та податковою звітністю. Порівняльний метод застосовано для зіставлення граничного доходу для застосування пільги з мінімальною заробітною платою. Розрахунково-аналітичний метод використано для визначення податкової економії працівника та коефіцієнта доступності пільги. Логічний метод дав змогу сформулювати висновки щодо фактичної ефективності податкової соціальної пільги та напрямів удосконалення її обліково-аналітичного забезпечення.

Виклад основного матеріалу. Податкова соціальна пільга є спеціальним механізмом зменшення бази оподаткування податком на доходи фізичних осіб. Її сутність полягає в тому, що база оподаткування податком на доходи фізичних осіб зменшується на суму податкової соціальної пільги в межах і за умов, установлених Податковим кодексом України. Водночас така пільга застосовується не автоматично до всіх працівників, а лише за наявності встановлених законодавством підстав і за умови дотримання граничного розміру доходу.

Відповідно до Податкового кодексу України будь-який платник податку має право на зменшення місячного оподатковуваного доходу у вигляді заробітної плати, отриманого від одного роботодавця, на суму податкової соціальної пільги [1]. Базовий розмір пільги становить 50 % прожиткового мінімуму для працездатної особи, встановленого на 1 січня звітного податкового року. У 2026 році прожитковий мінімум для працездатних осіб становить 3328 грн, тому базова податкова соціальна пільга дорівнює 1664 грн [1; 10]. Граничний розмір доходу для застосування пільги визначається як прожитковий мінімум для працездатної особи, помножений на 1,4 та округлений до найближчих 10 грн. У 2026 році такий показник становить 4660 грн [1; 10].

З облікової точки зору важливо, що податкова соціальна пільга не зменшує суму нарахованої заробітної плати та не змінює величину витрат підприємства на оплату праці. Вона впливає саме на суму податку на доходи фізичних осіб, що утримується із заробітної плати працівника. Тому бухгалтер повинен чітко відокремлювати три показники: нараховану заробітну плату, базу оподаткування після застосування пільги та суму податку до утримання. Неправильне розмежування цих показників може призвести до помилок у розрахункових відомостях, податковій звітності та розрахунках із бюджетом.

Основні нормативні, облікові та контрольні умови застосування податкової соціальної пільги узагальнено в табл. 1.

Таблиця 1

Нормативні та облікові умови застосування податкової соціальної пільги

Елемент механізму	Зміст	Облікове значення	Контрольний аспект
Право на пільгу	Визначається Податковим кодексом України	Впливає на порядок розрахунку податку на доходи фізичних осіб	Перевірка відповідності працівника умовам застосування пільги
Заява працівника	Подається роботодавцю для застосування пільги	Є підставою для застосування пільги при розрахунку заробітної плати	Контроль наявності заяви в особовій справі працівника
Підтвердні документи	Подаються у випадках, передбачених законодавством	Підтверджують право на підвищену або спеціальну пільгу	Перевірка повноти й чинності документів
Граничний дохід	Визначає максимальну суму зарплати для застосування пільги	Впливає на можливість зменшення бази оподаткування	Щомісячна перевірка суми нарахованого доходу
Розмір пільги	Залежить від прожиткового мінімуму та категорії платника	Визначає суму зменшення бази податку	Перевірка правильності застосованого розміру

Продовження таблиці 1

Одне місце застосування	Пільга застосовується до доходу від одного роботодавця	Запобігає подвійному використанню пільги	Контроль заяви працівника щодо місяця застосування
Податкова звітність	Дані відображаються у податковому розрахунку	Забезпечує зв'язок між обліком і звітністю	Зіставлення розрахункових відомостей із податковими даними

Джерело: складено авторами на основі [1; 14; 15]

Згідно з табл. 1, податкова соціальна пільга має комплексний характер, оскільки поєднує правові, кадрові, облікові та контрольні дії. Помилка хоча б на одному з етапів може призвести до неправомірного зменшення податку на доходи фізичних осіб, донарахування податкових зобов'язань і фінансової відповідальності роботодавця як податкового агента.

Особливість застосування податкової соціальної пільги полягає в тому, що її ефективність для працівника визначається не повною сумою пільги, а сумою податкової економії. Оскільки пільга зменшує базу оподаткування податком на доходи фізичних осіб, реальний фінансовий ефект для працівника дорівнює добутку суми пільги та ставки податку. За базової пільги у 1664 грн і ставки податку на доходи фізичних осіб 18 % податкова економія становить 299,52 грн на місяць. У річному вимірі це дорівнює 3594,24 грн, за умови застосування пільги протягом усіх дванадцяти місяців.

Однак оцінювання ефективності пільги не може обмежуватися лише сумою податкової економії. Важливим є показник доступності пільги, який відображає співвідношення між граничним доходом для її застосування та мінімальною заробітною платою. У 2026 році граничний дохід для застосування стандартної податкової соціальної пільги становить 4660 грн, тоді як мінімальна заробітна плата – 8647 грн [1; 10]. Отже, коефіцієнт доступності стандартної пільги становить 0,539, або 53,9 %. Це означає, що працівник, який отримує повну мінімальну заробітну плату, не має права на стандартну податкову соціальну пільгу, оскільки його дохід перевищує встановлену межу.

Розрахункову оцінку ефективності податкової соціальної пільги за базовими показниками 2026 року подано в табл. 2.

Дані табл. 2 свідчать про наявність важливої соціально-економічної суперечності. З одного боку, податкова соціальна пільга формально існує як інструмент підтримки працівників із низькими доходами. З іншого боку, стандартна пільга не поширюється на працівника, який отримує заробітну плату на рівні мінімальної за повний робочий місяць. Це обмежує її загальну соціальну ефективність і звужує коло фактичних отримувачів переважно до працівників із неповною зайнятістю або до осіб, для яких законодавством передбачено спеціальний порядок визначення граничного доходу.

Таблиця 2

Аналітична оцінка ефективності податкової соціальної пільги у 2026 році

Показник	Значення	Розрахунок	Аналітичний висновок
Прожитковий мінімум для працездатної особи	3328 грн	Встановлено законом про Державний бюджет України на 2026 рік	Базовий показник для розрахунку пільги
Базова податкова соціальна пільга	1664 грн	$3328 \text{ грн} \times 50 \%$	Сума зменшення бази оподаткування
Граничний дохід для застосування пільги	4660 грн	$3328 \text{ грн} \times 1,4$ з округленням	Максимальний дохід для стандартної пільги
Мінімальна заробітна плата	8647 грн	Встановлено законом про Державний бюджет України на 2026 рік	Перевищує граничний дохід для пільги
Податкова економія за місяць	299,52 грн	$1664 \text{ грн} \times 18 \%$	Реальний місячний ефект для працівника
Податкова економія за рік	3594,24 грн	$299,52 \text{ грн} \times 12$ місяців	Річний ефект за умови щомісячного застосування
Коефіцієнт доступності пільги	0,539	$4660 \text{ грн} / 8647 \text{ грн}$	Стандартна пільга є недоступною для працівника з повною мінімальною зарплатою
Частка місячної економії у мінімальній зарплаті	3,46 %	$299,52 \text{ грн} / 8647 \text{ грн} \times 100 \%$	Фінансовий ефект є помірним, але соціально відчутним для низькооплачуваних працівників

Джерело: складено авторами на основі [1; 10]

Більш практично значущою податкова соціальна пільга залишається для працівників, які утримують дітей. У такому разі граничний дохід для застосування пільги збільшується пропорційно

кількості дітей у випадках, передбачених Податковим кодексом України. Наприклад, у 2026 році для одного з батьків, який утримує двох дітей віком до 18 років, граничний дохід становить 9320 грн, а сума ПСП – 3328 грн; для одного з батьків, який утримує трьох дітей віком до 18 років, відповідні показники становлять 13 980 грн і 4992 грн [1; 10; 16]. Це підвищує доступність пільги для сімей із дітьми та посилює її адресний соціальний характер.

Порівняльну характеристику податкової економії залежно від кількості дітей наведено в табл. 3.

Як видно з табл. 3, ефективність податкової соціальної пільги істотно зростає для платників податку, які утримують двох або більше дітей віком до 18 років. Саме в цьому сегменті пільга найбільше відповідає своєму соціальному призначенню, адже дає змогу частково компенсувати податкове навантаження сімей із дітьми. Водночас для працівників без дітей стандартна пільга має обмежену доступність через низький граничний дохід.

Таблиця 3

Оцінка податкової економії для різних категорій працівників у 2026 році

Категорія працівника	Граничний дохід для застосування пільги	Сума податкової соціальної пільги	Місячна економія з податку на доходи фізичних осіб	Річна економія
Працівник без дітей, стандартна пільга	4 660 грн	1 664 грн	299,52 грн	3 594,24 грн
Один із батьків, який утримує двох дітей віком до 18 років	9 320 грн	3 328 грн	599,04 грн	7 188,48 грн
Один із батьків, який утримує трьох дітей віком до 18 років	13 980 грн	4 992 грн	898,56 грн	10 782,72 грн

Джерело: складено автором на основі [1; 10; 16]

З позиції бухгалтерського обліку застосування податкової соціальної пільги має бути інтегроване в загальний процес обліку розрахунків з оплати праці. Відповідно до Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 26 «Виплати працівникам», підприємство формує інформацію про виплати працівникам, зокрема поточні виплати, до яких належить заробітна плата [12]. Витрати на оплату праці відображаються відповідно до Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» [13]. Податкова соціальна пільга не зменшує витрати підприємства на оплату праці, але змінює суму податку на доходи фізичних осіб, що утримується із заробітної плати працівника.

У практичній роботі бухгалтерської служби доцільно розмежовувати такі етапи: нарахування заробітної плати; визначення права працівника на податкову соціальну пільгу; перевірка граничного доходу; зменшення бази оподаткування на суму пільги; розрахунок податку на доходи фізичних осіб; відображення утримань у регістрах обліку; формування показників податкового розрахунку. Така послідовність забезпечує логічний зв'язок між первинними документами, розрахунковими відомостями, бухгалтерськими рахунками та податковою звітністю.

Обліково-аналітичний механізм застосування податкової соціальної пільги розглянемо у вигляді послідовного контуру, що охоплює документування, розрахунок, контроль і оцінювання ефективності (рис. 1).

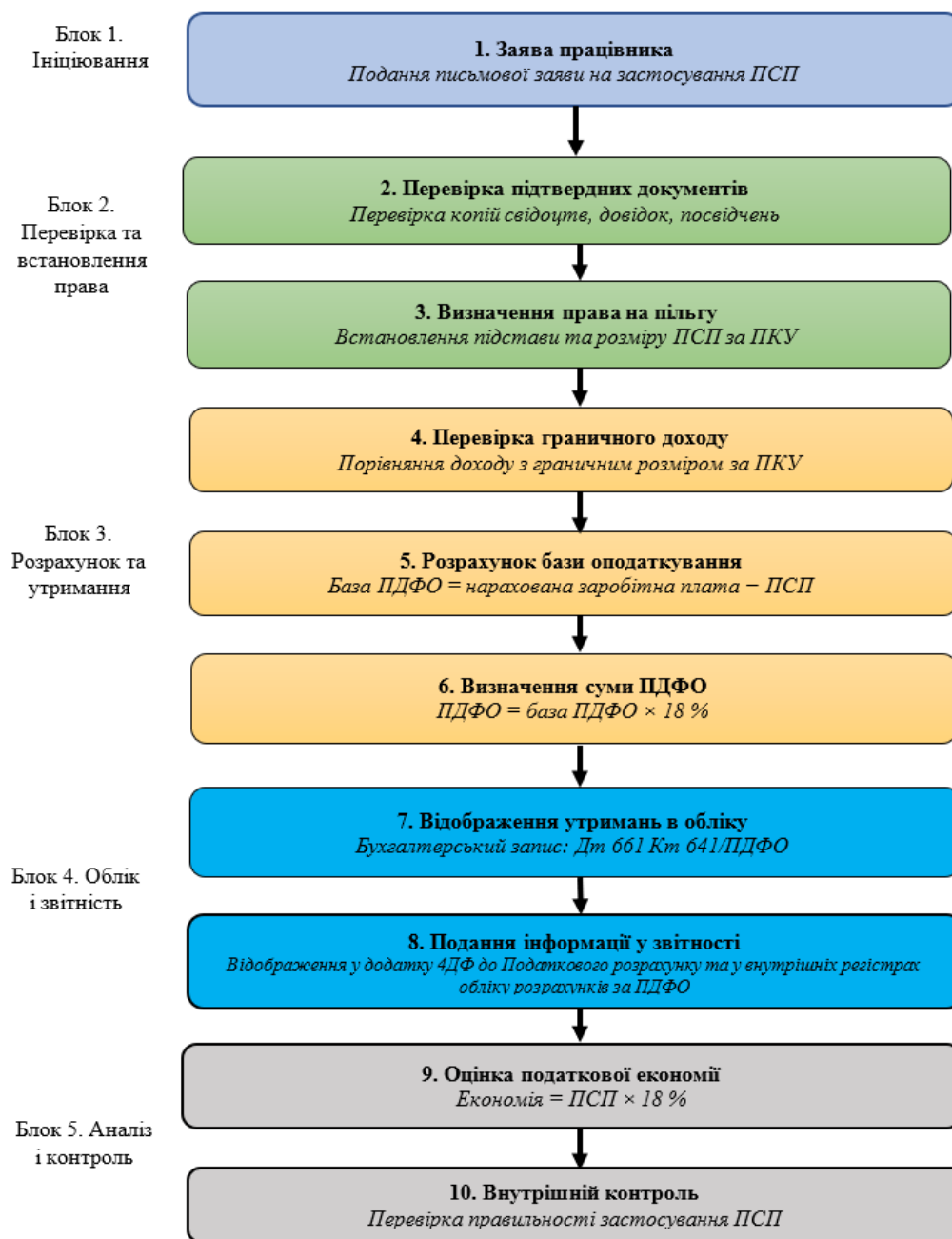

Рис. 1. Обліково-аналітичний механізм застосування податкової соціальної пільги
Джерело: сформовано авторами

Як показано на рис. 1, застосування податкової соціальної пільги не завершується арифметичним зменшенням бази оподаткування. Воно передбачає повний управлінський цикл, у якому важливими є попередній контроль документів, правильність розрахунків, своєчасне відображення інформації в обліку та оцінювання фактичного ефекту для працівника. Такий механізм дозволяє розглядати податкову соціальну пільгу як об'єкт внутрішнього податкового комплаєнсу.

Значну роль у цьому процесі відіграє документальне забезпечення. Працівник повинен подати роботодавцю заяву про застосування податкової соціальної пільги, а у випадках, коли він претендує на підвищений або спеціальний розмір пільги, – відповідні підтвердні документи [14]. Для бухгалтера важливо не лише прийняти ці документи, а й забезпечити їх збереження, перевірити відповідність категорії працівника вимогам законодавства, контролювати строк чинності документів і своєчасно реагувати на зміну обставин, які можуть вплинути на право працівника на пільгу.

Окремим ризиком є застосування пільги за кількома місцями роботи. Податкова соціальна пільга застосовується до доходу, отриманого від одного роботодавця у вигляді заробітної плати [1]. Тому заява

працівника має важливе контрольне значення, оскільки підтверджує обране місце застосування пільги. Якщо працівник неправомірно використовує пільгу в кількох роботодавців, це створює податкові ризики та може призвести до необхідності відновлення правильного оподаткування.

Аналітична оцінка ефективності податкової соціальної пільги має включати не лише абсолютну суму економії, а й відносні показники. Доцільно використовувати такі індикатори: коефіцієнт доступності пільги, частку податкової економії у заробітній платі, річний ефект від застосування пільги, частку працівників підприємства, які мають право на пільгу, частку фактично використаних пільг у потенційно можливих, рівень помилок при застосуванні пільги. Такі показники дозволяють оцінити не тільки індивідуальний ефект для працівника, а й якість організації облікового процесу на підприємстві.

Коефіцієнт доступності пільги доцільно визначати як відношення граничного доходу для застосування пільги до мінімальної заробітної плати. Якщо цей коефіцієнт менший за одиницю, стандартна пільга є недоступною для працівника, який отримує повну мінімальну заробітну плату. Саме така ситуація спостерігається у 2026 році. Відповідно, стандартна податкова соціальна пільга виконує соціальну функцію лише частково, оскільки її застосування фактично обмежене працівниками з неповною зайнятістю або окремими категоріями осіб, для яких граничний дохід розраховується з урахуванням кількості дітей.

З позиції роботодавця ефективність застосування податкової соціальної пільги проявляється у здатності бухгалтерської служби забезпечити точність і прозорість розрахунків. Належна організація цього процесу знижує ризик помилок у податковій звітності, підвищує довіру працівників до розрахунків заробітної плати та сприяє формуванню внутрішньої системи податкового контролю. Водночас надмірна складність правил застосування пільги, необхідність постійного контролю доходу та документів, а також невисока доступність стандартної пільги ускладнюють її практичне використання.

Важливим є і те, що податкова соціальна пільга не впливає на розмір єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та не зменшує базу оподаткування військовим збором, оскільки застосовується виключно під час визначення бази оподаткування податком на доходи фізичних осіб. Також вона не змінює суму нарахованої заробітної плати як доходу працівника. Тому в обліковій політиці підприємства або внутрішньому регламенті з оплати праці доцільно передбачити порядок застосування пільги, відповідальних осіб, перелік документів, строки перевірки права на пільгу та процедуру контролю граничного доходу.

Загалом ефективність податкової соціальної пільги можна оцінювати у трьох площинах. Перша – фінансова, яка показує суму зменшення податку на доходи фізичних осіб. Друга – соціальна, яка характеризує реальну підтримку працівника або сім'ї з дітьми. Третя – обліково-контрольна, яка відображає здатність підприємства правильно організувати документування, розрахунок і звітування. Лише поєднання цих трьох площин дає змогу сформулювати об'єктивне уявлення про ефективність застосування податкової соціальної пільги.

Отже, податкова соціальна пільга є не лише нормою податкового законодавства, а й елементом розрахунку податку на доходи фізичних осіб та об'єктом обліково-аналітичного забезпечення і внутрішнього податкового контролю. Її соціальна результативність значною мірою залежить від відповідності граничного доходу реальним умовам оплати праці. У сучасних умовах стандартна пільга має обмежену доступність для працівників із повною мінімальною заробітною платою, однак зберігає практичне значення для працівників із неповною зайнятістю та сімей із дітьми. Саме тому її ефективність доцільно оцінювати не формально, а через систему облікових, аналітичних і соціальних показників.

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що податкова соціальна пільга є важливим елементом соціальної спрямованості податку на доходи фізичних осіб, однак її фактична ефективність залежить від співвідношення між розміром пільги, граничним доходом для її застосування, мінімальною заробітною платою та реальним рівнем доходів працівників. Формальне існування права на пільгу не гарантує її практичної доступності.

Обґрунтовано, що податкову соціальну пільгу доцільно розглядати у трьох взаємопов'язаних аспектах: обліковому, аналітичному та контрольному. Обліковий аспект охоплює документальне підтвердження права на пільгу, розрахунок бази оподаткування, утримання податку на доходи фізичних осіб і відображення відповідних сум у регістрах обліку. Аналітичний аспект передбачає оцінювання суми податкової економії, коефіцієнта доступності пільги та її частки у доході працівника. Контрольний аспект спрямований на перевірку правомірності застосування пільги, наявності підтвердливих документів і запобігання податковим ризикам.

Доведено, що у 2026 році стандартна податкова соціальна пільга має обмежену доступність, оскільки граничний дохід для її застосування є нижчим за мінімальну заробітну плату. Це означає,

що працівник із повною мінімальною заробітною платою фактично не може скористатися базовою пільгою. Водночас для працівників, які утримують дітей, пільга зберігає більш виражене соціальне значення, оскільки граничний дохід збільшується пропорційно кількості дітей.

Запропоновано оцінювати ефективність податкової соціальної пільги за допомогою таких показників: сума місячної та річної податкової економії, коефіцієнт доступності пільги, частка податкової економії у заробітній платі, кількість працівників, які мають право на пільгу, та рівень помилок при її застосуванні. Використання таких показників дає змогу перейти від формального застосування пільги до її комплексного обліково-аналітичного оцінювання.

Практичне значення результатів дослідження полягає у можливості їх використання бухгалтерами, кадровими службами, внутрішніми аудиторами та податковими консультантами для правильного документування, розрахунку, контролю і оцінювання ефективності податкової соціальної пільги. Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні методики оцінювання впливу податкової соціальної пільги на доходи різних категорій працівників і моделюванні можливих змін її параметрів з урахуванням соціальних стандартів та рівня мінімальної заробітної плати.

Література

1. Податковий кодекс України: Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2755-17> (дата звернення: 29.03.2026).
2. Якою податковою соціальною пільгою має право скористатися самотня мати? / Загальнодоступний інформаційно-довідковий ресурс Державної податкової служби України. URL: <https://zir.tax.gov.ua/main/bz/view/?id=44199&src=ques> (дата звернення: 26.04.2026).
3. Головачко В. М., Лешанич С. Є., Шевченко М. М. Реформа податкової системи: вплив на економічне зростання та підприємництво. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 21. С. 103–108.
4. Данілов О. Податкові зміни в контексті євроінтеграційних процесів України та їх вплив на бухгалтерський облік. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 61.
5. Тучак Т. В., Колокольна А. М. Цілі ефективного оподаткування доходів фізичних осіб як справедливого регулятора соціально-економічного розвитку країни. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 46.
6. Мартинюк І. В. Податок на доходи фізичних осіб: фінансові та соціальні аспекти. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 56.
7. Найденко О. Є., Нікулін Д. Ю. Податкові пільги з податку на доходи фізичних осіб: проблеми та перспективи. *Економіка та суспільство*. 2025. Вип. 82.
8. Овсюк Н. В., Ковбасюк І. С. Облік розрахунків з оплати праці в контексті сучасних економічних та соціальних викликів. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 62.
9. Гнедіна К. В., Нагорний П. В. Податковий комплаєнс в системі корпоративного податкового менеджмента: сутність та роль у забезпеченні економічної безпеки суб'єкта господарювання. *Via Economica*. 2023. № 3. С. 34–41.
10. Про Державний бюджет України на 2026 рік: Закон України від 03.12.2025 № 4695-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4695-20> (дата звернення: 14.03.2026).
11. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/996-14> (дата звернення: 26.04.2026).
12. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 26 «Виплати працівникам»: наказ Міністерства фінансів України від 28.10.2003 № 601 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1025-03> (дата звернення: 16.04.2026).
13. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 16 «Витрати»: наказ Міністерства фінансів України від 31.12.1999 № 318 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0027-00> (дата звернення: 01.03.2026).
14. Про затвердження Порядку подання документів для застосування податкової соціальної пільги: постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2010 № 1227 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1227-2010-%D0%BF> (дата звернення: 16.04.2026).
15. Про затвердження форми Податкового розрахунку сум доходу, нарахованого на користь платників податків – фізичних осіб, і сум утриманого з них податку, а також сум нарахованого єдиного

внеску: наказ Міністерства фінансів України від 13.01.2015 № 4 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0111-15> (дата звернення: 02.04.2026).

16. Державна податкова служба України. Підтримка сімей з дітьми: кому і на яких умовах надається податкова соціальна пільга. 13.01.2026. URL: <https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/971523.html> (дата звернення: 16.03.2026).

References

1. Verkhovna Rada of Ukraine. (2010). Podatkovi kodeks Ukrainy: Kodeks Ukrainy vid 2 hrudnia 2010 roku № 2755-VI [Tax Code of Ukraine: Code of Ukraine No. 2755-VI of December 2, 2010]. Legislation of Ukraine database. Retrieved May 29, 2026, from <https://zakon.rada.gov.ua/go/2755-17> [in Ukrainian].
2. Public Information and Reference Resource of the State Tax Service of Ukraine. (n.d). Yakoiu podatkovoiu sotsialnoiu pilhoiu maie pravo skorystatysia samotnia maty? [Which tax social benefit is a single mother entitled to use?]. Retrieved June 26, 2026, from <https://zir.tax.gov.ua/main/bz/view/?id=44199&src=ques> [in Ukrainian].
3. Holovachko, V. M., Leshanych, S. Ye., & Shevchenko, M. M. (2024). Reforma podatkovoi systemy: vplyv na ekonomichne zrostantia ta pidpriemnytstvo [Tax system reform: Impact on economic growth and entrepreneurship]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, 21, 103–108. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.21.103> [in Ukrainian].
4. Danilov, O. (2024). Podatkovi zminy v konteksti yevrointehratsiinykh protsesiv Ukrainy ta yikh vplyv na bukhholderskyi oblik [Tax changes in the context of Ukraine's European integration processes and their impact on accounting]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 61. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-60> [in Ukrainian].
5. Tuchak, T. V., & Kolokolna, A. M. (2022). Tsili efektyvnoho opodatkuvannia dokhodiv fizychnykh osib yak spravedlyvoho rehuliatora sotsialno-ekonomichnoho rozvytku krainy [Objectives of effective personal income taxation as a fair regulator of the country's socio-economic development]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 46. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-68> [in Ukrainian].
6. Martyniuk, I. V. (2023). Podatok na dokhody fizychnykh osib: fiskalni ta sotsialni aspekty [Personal income tax: Fiscal and social aspects]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 56. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-60> [in Ukrainian].
7. Naidenko, O. Ye., & Nikulin, D. Yu. (2025). Podatkovi pilhy z podatku na dokhody fizychnykh osib: problemy ta perspektyvy [Personal income tax benefits: Problems and prospects]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 82. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-82-44> [in Ukrainian].
8. Ovsiuk, N. V., & Kovbasiuk, I. S. (2024). Oblik rozrakhunkiv z opłaty pratsi v konteksti suchasnykh ekonomichnykh ta sotsialnykh vyklykiv [Accounting for payroll settlements in the context of contemporary economic and social challenges]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 62. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-75> [in Ukrainian].
9. Hnedina, K. V., & Nahorni, P. V. (2023). Podatkovi komplaiens v systemi korporatyvnoho podatkovoho menedzhmenta: sutnist ta rol u zabezpechenni ekonomichnoi bezpeky subiekta hospodariuvannia [Tax compliance in the corporate tax management system: Its essence and role in ensuring the economic security of a business entity]. *Via Economica*, 3, 34–41. <https://doi.org/10.32782/2786-8559/2023-3-5> [in Ukrainian].
10. Verkhovna Rada of Ukraine. (2025). Pro Derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2026 rik: Zakon Ukrainy vid 3 hrudnia 2025 roku № 4695-IX [On the State Budget of Ukraine for 2026: Law of Ukraine No. 4695-IX of December 3, 2025]. Legislation of Ukraine database. Retrieved April 14, 2026, from <https://zakon.rada.gov.ua/go/4695-20> [in Ukrainian].
11. Verkhovna Rada of Ukraine. (1999). Pro bukhholderskyi oblik ta finansovu zvitnist v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 16 lypnia 1999 roku № 996-XIV [On accounting and financial reporting in Ukraine: Law of Ukraine No. 996-XIV of July 16, 1999]. Legislation of Ukraine database. Retrieved May 26, 2026, from <https://zakon.rada.gov.ua/go/996-14> [in Ukrainian].
12. Ministry of Finance of Ukraine. (2003). Pro zatverdzhennia Natsionalnoho polozhennia (standartu) bukhholderskoho obliku 26 “Vyplaty pratsivnykam”: nakaz vid 28 zhovtnia 2003 roku № 601 [On approval of National Accounting Standard 26 “Employee Benefits”: Order No. 601 of October 28, 2003]. Legislation of Ukraine database. Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved June 16, 2026, from <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1025-03> [in Ukrainian].
13. Ministry of Finance of Ukraine. (1999). Pro zatverdzhennia Natsionalnoho polozhennia (standartu) bukhholderskoho obliku 16 “Vytraty”: nakaz vid 31 hrudnia 1999 roku № 318 [On approval of National Accounting Standard 16 “Expenses”: Order No. 318 of December 31, 1999]. Legislation of Ukraine database. Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved May 1, 2026, from <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0027-00> [in

Ukrainian].

14. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2010). Pro zatverdzhennia Poriadku podannia dokumentiv dlia zastosuvannia podatkovoi sotsialnoi pilhy: postanova vid 29 hrudnia 2010 roku № 1227 [On approval of the Procedure for submitting documents for the application of the tax social benefit: Resolution No. 1227 of December 29, 2010]. Legislation of Ukraine database. Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved June 16, 2026, from <https://zakon.rada.gov.ua/go/1227-2010-%D0%BF> [in Ukrainian].

15. Ministry of Finance of Ukraine. (2015). Pro zatverdzhennia formy Podatkovoho rozrakhunku sum dokhodu, narahovanoho na koryst platnykiv podatkiv – fizychnykh osib, i sum utrymanoho z nykh podatku, a takozh sum narahovanoho yedynoho vnesku: nakaz vid 13 sichnia 2015 roku № 4 [On approval of the form of the Tax Calculation of income accrued in favour of individual taxpayers, amounts of tax withheld from such income, and amounts of the accrued unified social contribution: Order No. 4 of January 13, 2015]. Legislation of Ukraine database. Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved June 2, 2026, from <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0111-15> [in Ukrainian].

16. State Tax Service of Ukraine. (2026, January 13). Pidtrymka simei z ditmy: komu i na yakykh umovakh nadaietsia podatkova sotsialna pilha [Support for families with children: Who is entitled to the tax social benefit and under what conditions]. Retrieved May 16, 2026, from <https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/971523.html> [in Ukrainian].

Отримано: 30.04.2026

Прийнято до публікації: 30.05.2026

Опубліковано: 31.05.2026